

MODERN BATI'NIN İNSAN HAKLARI İHLALI İÇEREN ÖTEKİLEŞTİRME PRATIĞI: SÜPER- PANOPTİK VERİTABANI

A Otherization Practice of the Modern West: Super-Panoptic Database

Öğr. Gör. Fikriye ÇELİK*

Başvuru Tarihi : 07/11/2020

Kabul Tarihi : 10/12/2020

Öz

Her alanda mesafenin önemini kaybederek siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda dünyanın bütünleşmesi; paranın, malların ve insanların serbest dolaşımını mümkün kılan homojen bir dünya yaratılması fikrine yaslanıp Batı'nın alt ve üst yapısıyla bütün dünyaya hâkim olmasını sağlama yolu olarak kendini gösteren 'küreselleşme'; insanlığın homojenleşmesi vaadini yerine getirememiş, bilakis zaman-mekân sıkışması ile kutuplaşmanın daha da artmasına yol açmıştır. Seçkinlerin daha seçkin, düşkünlerin daha düşkün olmasıyla sonuçlanan süreç; toplumları küreselin bir parçası olmaya mecbur bırakan bir sistem daha üreterek bu sistemin dışında kalanları 'öteki' ilan etmiştir. Sibermekan; zamandan ve mekândan muaf bir yapı olmanın sağladığı lüksle, bir 'demir kafes' gibi koruduğu mekân yardımıyla denetimi sağlayan 'panoptikon'un tahtını sallamış; imkân

Abstract

'Globalization', which is based on the idea of creating a homogeneous world, enables the free movement of money, goods and people and make possible the West to dominate the whole world with its infrastructure and superstructure, is the integration of the world in political, social, economic and cultural fields. Globalization has not fulfilled the promise of homogenization of humanity. The process, which resulted in the elites becoming more elite and the needy more fond, produced another system that forced societies to become a part of the global, declaring those who remained outside this system 'the other'. The cybernetic space, which is a structure free from time and space, has dethrone 'panopticon' and has increased the dimensions of control and masked the surveillance thanks to its mobility. This implicit control functions as extraction and exclusion. As a matter of

* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, fcelik@cumhuriyet.edu.tr. ORC ID: 0000-0003-1633-0357

olarak sunduğu hareketlilik sayesinde denetim boyutlarını bir yandan artırırken diğer taraftan gözetimi maskeleymiştir. Bu örtülü denetim bir tür ayıklama, dışlama işlevi görmektedir. Nitekim yerel kalmayı tercih etmek, sibermekana kabul edilmeyerek sistem dışı kalmak demektir; bugünün dünyasında 'yaşamıyor olmak' anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın amacı; hayat kurtarıcı yahut kolaylaştırıcı addedilen küresel ağlarla kurulu teknolojinin yan yanılığı getirmediğini, aksine 'biz ve onlar' ayrımını derinleştirerek yeni bir hiyerarşik yapı inşa ettiğini, 'öteki' olmanın bile şartları zorladığı bir dünya düzenini mümkün hale getirdiğini literatür tarama tekniği ile açıklığa kavuşturmak.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Ötekileştirme, Panoptikon, Postmodernizm, Sibernetik, Süperpanoptikon, Veri Tabanı.

fact, choosing to remain local means being out of the system and not being accepted into cyberspace, and means not living in today's world. The aim of this study is to clarify with the literature review technique that technology established with global networks does not provide unity, on the contrary, it builds a new hierarchical structure by deepening the distinction between 'us and them'.

Keywords: Cybernetics, Database, Modernism, Othering, Panopticon, Postmodernism, Superpanopticon.

Giriş

Her alanda mesafenin önemini kaybederek siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda dünyanın bütünleşmesi; paranın, malların ve insanların serbest dolaşımını mümkün kılan homojen bir dünya yaratılması fikrine yaslanan ‘küreselleşme’, Batı’nın alt ve üst yapısıyla bütün dünyaya hâkim olmasını sağlama girişimidir. Mesafeleri ortadan kaldırarak dünyayı birbirine bağladığı, bütünleştirdiği iddiasının aksine küreselleşmenin temelini oluşturan Batı ideolojisi, birleştirmekten çok bölmeye hizmet etmektedir.

Hızın merkeze alındığı, durmadan değişimi önceleyen modern küresel dünyada yerel olanı reddedip küreselin koyduğu kurallara uymak, seçkin olmanın baş koşuludur. Yerel kalmayı tercih etmek beraberinde mekânsal ayrışmayı getirmektedir. Bu ayrışma dünyanın iki kutuplu yapısını açık etmekte, ‘seçkin’ olanın karşısında duran kimse ‘düşkün’ olarak tabir edilmektedir. Seçkinlerin daha seçkin, düşkünlerin daha düşkün olmasıyla sonuçlanan süreç, toplumları küreselin bir parçası olmaya mecbur bırakan bir sistem daha üreterek bu sistemin dışında kalanları ‘öteki’ ilan etmiştir.

Marx’ın çifte ilişkisinde görüldüğü şekliyle insanın kendini var edebilmesi, diğerleriyle ilişki neticesinde gerçekleşmektedir. Buradan hareketle olgunun iletim olmaktan çıkıp iletişime dönebilmesi için yüz yüzelik gerekmede yahut bir kanala ihtiyaç hâsıl olmaktadır. Esasında toplumsal yapıların kendine has isim kazanarak farklılaşması enformasyon dolaşımıyla yakından ilgilidir. Nitekim bu alış verişin yüz yüze mi kitle iletişim aracıyla mı gerçekleştiği bir yandan mekân hakkında bilgi verirken diğer taraftan zamana dair de çıkarımda bulunmayı sağlamaktadır.

Sosyal, ekonomik, kültürel alanda dolaşıma kısıt getirmeyen ‘küreselleşme’, internet ağıyla kuşattığı insanlık için enformasyon akışının da hızlı gerçekleşmesini sağlayarak ‘mekân’ kavramının tanımını adeta yeniden yapmıştır. Ağın kuşattığı toplum için tasarlanan yeni mekân, geleneksel toplum yapısının inşa edildiği cemaat hayatını var eden doğal mekândan da modern toplumu oluşturup cemiyet hayatını doğuran kent mekânından da farklıdır. Bu tasarımda ayırım, ötekileş(tir)me, dışla(n)ma, sonuçları itibariyle daha nettir. Zira yeni mekân, Tanrı’nın yarattığı doğaya başkaldırarak insan bedenini biçimlendirme rolüyle inşa edilen modern kent mekânının liderliğini elinden alıp yüzer-gezer bir zemine kurulu siberetik mekândır.

Nasıl kent mekânı bedenlerin özgürlük alanına kısıt getirmiş, uzak-yakın kavramlarının içeriğiyle oynayarak insanı, ilişkileri, yaşam biçimini yeniden tasarlayıp doğal olandan kopuşu doğurmuşsa; bu yeni mekânda kopuşun mimarlığını makineler üstlenmiştir. Araçsal aklın en üst seviyede kullanımını temel alan ağın çevrelediği bilgisayar tabanlı siberetik mekânın da uzak ve yakın olma haliyle ilgisi devam etmiş; 'yakın' yani 'burada'ki, 'bilinen', 'tanınan' ile 'uzak' yani 'orada'ki, 'belirsiz', 'tanımsız' arasına yeni bir sınır çizilmiştir. Modern dünyanın 'yabancı'sı, bina edilen yeni dünyanın 'yerel'ine dönüşmüştür. Modern devletin güvenlikleştirme politikası; yabancı karşısında kendini güvende hissetmeyen, korku üreten ve büyüten, büyüyen korku neticesinde düşmanlık geliştiren 'ev sahibi'ni korumaya yönelik işleyip mekânsal olduğu kadar zihinsel olarak da 'uzak' kabul edileni ayıklama, dışlama, yok etme üzerine geliştirilirken; küresel dünyanın hâkim gücünün de egemenliğini sağlamlaştırmak adına başvurduğu yöntem, mekânsal sınırlılığı ortadan kaldırarak bütün küresellere serbest dolaşım imkânı sunup onları diğerlerinden uzaklaştırırken yerelleri buldukları konuma hapsetmek üzerinedir. Siberetik ortamda bu ötekileştirme pratiğinin gerçekleşmesinde veri tabanının işlevsellik taşıdığı görülmektedir. Nitekim veri tabanı 'tanımayı' kolaylaştırmakta, bu sayede 'biz ve onlar' ayrımının yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Mekânsal yakınlığı şart koşmayan yapısı marifetiyle insanları bir araya getirebilen internet, bu yönüyle bedensel olduğu kadar zihinsel uzaklıkları da çoğaltmakta; zaman ve mekândan bağımsızlığı vadedip kolaylık sunarken insanlığı yalnızlaşmak, yabancılaşmak, homojen yapının içinde erimek, kaybolmakla 'ödüllendirmek'tedir.

Görünmeden gözetleme felsefesine dayanan, 'pan' (bütün) ve 'opticon' (gözetlemek) kelimelerinin bir araya getirdiği Benhtam'ın (1785) 'panoptikon'u Foucault'nun (2000) sözlüğüne 'iktidar' metaforu olarak girmiş; onun perspektifinden yeni bir anlam kazanan kavram 'gözetim'in yerini 'denetim'e bıraktığını, 'gözün iktidarı'nın 'iktidarın gözü'ne evirildiğini açıklama misyonuna kavuşmuştur. Dönemselleştirmede payı bulunan toplumsal süreçlerin, 'mekân' kavramının anlamlandırılmasının yanında mekânla arasındaki diyalektik ilişkiden kaynaklı olarak 'beden'in yeniden yorumlanmasında etkin rol üstlendiği bilinmektedir. Yaşadığımız enformasyon çağının temel belirleyeni kabul edilen teknolojik gelişmeler beden ve mekân ilişkiselliğini merkeze alan yeni bir gözetim/denetim eksenli kavramın doğuşuna ortam hazırlamıştır. Bauman'ın (2017) 'panoptik sonrası' ile ifadelendirdiği Mark Poster'ın (1995) 'süper-panoptikon'u; bugünün 'ağ'a hapsolmuş dünyasını resmet-

meyi denemekte, ‘elektronik dört duvar’ arasında yaşanan gönüllü kapatılmadan söz etmektedir. Gelişim ve ilerleme yolunun ancak Batı düşüncesine sahip olmaktan geçtiğine duyulan Modern Batı inancı üzerine temellenip iki kutuplu bir harita tasvir eden modelin karşısına homojen dünya fikrini çıkaran küreselleşme, eski yöntem gözetimi yeni tekniklerle sağlama yolu bulurken Batı’nın ötekileştirici ‘yabancı’ kabulünü sahip olduğu yayılım sayesinde coğrafi sınırlar dışına taşımıştır. Bauman’ın ‘akışkan gözetim’le nitelediği ‘panoptikon’un işleyişinin merkezsizliğine değinerek bugünün dünyasında küresel bir hegemonyanın var olduğuna dikkat çeken Bigo (2008), gözetim tartışmalarına ‘ban-optikon’ kavramıyla cevap vermektedir. Buna göre ban-optikon’un faaliyet alanı sanal mekândır; Foucault’nun ‘dispositif’ olarak tabir ettiği müdahale aygıtları bu mekânda faaliyet sergilemektedir. ‘Ban’ (yasak) ve ‘opticon’ (gözetlemek) kelimelerinden oluşan Bigo’nun ‘ban-optikon’u, küresel veri tabanının küresel/iyi/makbul dünya vatandaşına kapıları açarken yerel/kötü/müphem olanı her tür enformasyona erişimden menettiğini görmek bakımından aydınlatıcı bir açıklama niteliği taşımaktadır. Bütün bu bahsi geçen açıklamalar ışığında ortaya çıkan kavramsal yol haritasını takiben bugünün dünyasını anlamlandırmak adına teorik bir tartışma niteliği taşıyan bu çalışma, ağ tabanına inşa edilen sibermekanda kolaylaştırma adı altında insanlığın hizmetine sunulan ‘veri tabanı’ pratiğinin zor kullanmadan ötekileştirmeyi mümkün kılan bir ‘süper-panoptikon’ politikası olduğuna dikkat çekmeye yöneliktir.

1. Küreselleşme

Küreselleşme; politik, ekonomik, kültürel alanda tartışılan, her bir sahada taşıdığı amaca yönelik farklı anlam kazanıp geçmişine ilişkin net bir tarih bulunmamakla birlikte hakkında çeşitli söylemler geliştirilen bir olgudur.

Tarihi geçmişine bakıldığında küreselleşmenin yeni bir kavram olmadığı, temelinin 15. yüzyıla dayandığı anlaşılmaktadır. Üç evreden geçerek bugünkü tanımına kavuştuğu bilinen küreselleşme her bir evreden dönüşüme uğrayarak çıkmıştır. 1490’da “merkantilizm”in varlığı ile kendini gösteren küreselleşme zihniyeti sonuç olarak sömürgeciliği doğurmuştur. İkinci evrenin 1890’da sanayileşme ile yaşanıp sömürgeciliğin emperyalizme dönüşmesiyle gerçekleştiği görülmektedir. 1970’te çok uluslu şirketlerin doğması, 1980’lerde iletişim devriminin yaşanması, 1990’da SSCB’nin yıkılması ve rakipsiz kalan Batı’nın tekelinde bir dünyaya geçiş, küreselleşmenin üçüncü evresini resmetmektedir (Oran, 2000:9).

Gelenekçi ve aşırı küreselleşmeci olmak üzere iki farklı temel yaklaşım üzerinden açıklanan “küreselleşme” kavramına gelenekçi paradigmadan yaklaşanlar; ulus devletin varlığını korumaya devam ettiğini, küreselleşmenin de ancak ulus devlet çıkarlarının korunmasında yardımcı unsur kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Aşırı küreselleşmecilerin durduğu nokta ise liberal ve neo-liberal düşünce yapısıyla kesişmektedir; geliştirdikleri paradigmanın da ulus devletin yerine geçen tek bir hâkim yapıya dikkat çekerek maksimum kâr elde etme hedefine odaklanan küresel sermayenin ulusötesi yayılımını gereçlendirmeye yönelik olduğu görülmektedir.

David Harvey'in (2010) adeta bir tür özet gibi “zaman - mekân sıkışması” ile açıkladığı ‘küreselleşme’nin, SSCB’nin yıkılmasıyla birlikte ABD önderliğindeki çok uluslu şirketlerin dünya üzerindeki hegemonyasını ifadelendirdiğini söylemek mümkündür. ‘Dünyanın kaderi’ olarak gördüğü küreselleşmeyi geri dönüşü olmayan bir yol şeklinde niteleyen Bauman (2017: 7-8), yıkmanın mümkün olmadığı kurallara sahip bu süreçten herkesin aynı ölçüde etkilendiğini düşünmektedir. Nitekim küreselleşme sürecinde pazarlar başta olmak üzere üretimden sermayeye, iletişimden ulaşımına her alan küreselleşmiştir. Küreselleşmenin, kapitalizmin ta kendisi olduğuna yönelik bir düşünce geliştirmek yerindedir; zira kapitalizm, sermayenin küreselleşmesidir. Ekonomik küreselleşmeyle beraber hak, hukuk, kimlik gibi kavramlar birer mesele addedilmiş; sorunu aşmanın tek yolunun çığnemekten geçtiğine inanılmıştır. Ulusötesileşme böylece merkezin hiçbir yerde ve her yerde olduğu bir sistemi doğurmuştur (Amin, 2017: 142).

Parsons’ın baktığı açıdan modernleşme sürecinin devamı şeklinde görünen küreselleşme, Robertson’ın durduğu noktadan Batı merkezli olmayıp farklılıkların bütünleşmesini mümkün kılan bir süreç halini almaktadır. McLuhan’ın (2001) ‘küresel köy’ü, Robertson’ın (2011: 192) küreselleşme neticesinde küçülüp tek bir mekâna sığınan dünyasına denk gelmektedir. Ekonomik belirlenimciliğin karşısında durup kültürü öne çıkaran Robertson’ın aksine Giddens için “küreselleşme”, modernitenin bütün dünyayı kuşatmasından başka bir şey değildir. Kapitalizm, endüstriyalizm, gözetleme ve askeri güç şeklinde açıklanan modernitenin bütün boyutlarıyla gezegen ölçeğine yayılması küreselleşmenin marifetidir. Bu yayılımda Ritzer’ın (2011) katı, sıvı, gaz metaforunun anlam kazandığını düşünmek mümkündür. Keza ona göre bu formlarda ortaya çıkan her ürün, akışkan küreselin mahiyetini ortaya koymak bakımından önemlidir. Katı formda yayılımda sabitlik söz konusuysa, gerek malların gerek insanların gerekse de enformasyonun dağılımında zaman ve mekânın kısıtıyla duvarlar, kapılar birer engel görevi üstlenirken; postmodern çağda dolaşım gaz for-

muna geçip görünmezlik elde etmektedir. Ritzer'ın (2011: 7) önerdiği okumayla görülmektedir ki “insanların, nesnelere, bilgilerin ve yerlerin hareketi, kısmen küresel engellerin artan gözenekliliğinden kaynaklanmaktadır.” Küreselleşmenin anlaşılmasına yardımcı bir başka metaforu Bauman'da (2000: 113-129) izlemek mümkündür; zira ona göre ağır moderniteden hafif modernliğe geçiş, küreselleşmede yaşanan ‘akış’ın yönünü tayin etmektedir. Bauman'ın ‘hafif’i Ritzer'daki ‘gaz’a karşılık gelmektedir; sermayeden hayata her alanın akışkanlığını açıklamaktadır. Ona göre ağır moderniteden hafif, eş deyişle akışkan moderniteye geçişte değişen yalnızca ‘hız’, ‘anındalık’ olmuş; hareket kabiliyeti olan, yönetici sıfatına mazhar olmuştur (Bauman, 2000: 119).

Buradan hareketle kapitalizmden gözetime modernitede görülen bütün unsurların, küreselleşen dünyada varlık sergilemeye devam ettiğini; ancak güç kullanmanın yerini rızaya bırakmasıyla denetim merkezli bir hayat kuşatmasına dönüştüğünü söylemek zor değildir. Bu dönüşüm fikrinin gereği olarak iktidar, merkezini yitirmekte; daha ziyade Batı merkezliyeti dünyaya pazarlanan merkezizleşme fikriyle Hardt ve Negri'nin (2003: 262-263) ‘imparatorluk’unu kurmaktadır. Küresel dünyayı resmeden bu imparatorlukta esas alınan, ürünlerin değil hayatların yeniden ve yeniden üretilmesidir. İmparator sıfatıyla nitelenebilecek kadar dünyaya egemen bir yapının inşasında ekonomik, politik ve kültürel süreçlerin birlikte işlediği görülmektedir. Küreselleşme, ulus üstü yönetim biçimi ve biyopolitik üretim biçiminin geçerlik kazanması bu süreçlere işaretir (Negri, 2006: 11).

Eşitsiz bir dünyanın son bulacağı, sınırların kaldırılıp duvarların yıkılacağı, bütünleştirici bir serbestiyetin var olacağı şeklinde vaatleri zırr edinen küreselleşmenin sonuç olarak hududları daha da yükselttiği, sınıflı yapıyı ortadan kaldırmadığı, emperyalizmin yüzünü gizleyerek sömürüyü derinleştirmesine imkân hazırladığı, zenginlerin daha zengin yoksulların daha yoksul olmasını normalleştirdiği, tek bir hayat biçimini zorunlu hale getirdiği bilinen, gözlenen, yaşanan bir hakikattir; nitekim iddia edilenin aksine gerçekte yaşanan dünya merkez-çevre farklılıklarını bir arada tutma eğiliminden çok farklıdır.

Üçüncü dünya radikal popülizmi kendi enkazlarıyla karşı karşıya ve emperyalizm bir kez daha taarruzda. Bugünkü ideolojinin kibirle öne sürdüğü ‘küreselleşme’ tezi sistemin içkin emperyalist doğasının otoritesini kuracağı yeni bir yoldan başka bir şey değildir. Bu anlamda, ‘küreselleşme’nin lanetli emperyalizm sözcüğü için bir yumuşatma olduğu söylenebilir (Amin, 1999: 47).

Hareket özgürlüğünü mümkün kılan yapısıyla eski bölünmüş dünyayı yeniden düzenleyen “küreselleşme ayrıcalıklarının ve mahrumiyetlerin, servetin ve yoksulluğun, becerilerin ve acizliğin, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlüğün ve kısıtlamanın yeniden dağıtımında yankılanır” (Bauman, 2017: 87). Bu yeniden dağıtım yeni bir tabakalaşma sürecinin varlığına işaret olmakla birlikte, modernitenin teşekkül ettiği hiyerarşik yapı küresel ölçekte kurulmaya devam etmektedir.

2. Öteki(leştirme)

‘Öteki’ tasarımı; Batılı beni, buradakini, evdekini, ehil ve evcil olanı, ev sahibini tek ve evrensel kimliğin ebedi sahibi kılmanın, kökleri eskiye dayanan, bir formülüdür. Doğu - Batı karşıtlığının bir yansıması olarak okunmayı gerektiren ötekileştirmenin varlığını gösteren ilk aşamanın iletişim olduğunu düşünmek zor değildir. Nitekim iletişimin koşulu diyalog yerine monoloğun tercih edilmesi; ayrımcılığın, dışlamanın, yok saymanın meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Buradan hareketle ötekileştirmenin Buber’ın ‘ben-o’ ilişkisinde resmedildiğini söylemek mümkündür. Ona göre insanlar arası iletişimde ‘ben-sen’ ilişkisi söz konusuysa ‘ben’in öteki addettiği diğer insanı öznelikten çıkarıp nesne formunda görerek ötekileştirilmiş bir varlık durumuna getirmesi ‘ben-o’ ilişkisini doğurmaktadır (Buber, 2003: 92).

Öteki yaratma sürecinin aksamadan işleminde yalnız iletişimi koparmak değil yanı sıra ötekileştirici söylem geliştirmek, yaymak, çoğaltmak da pay sahibidir. Yaftalayıcı, dışlayıcı, damgalayıcı her söylemin ötekinin tasarımını mümkün hale getiren birer yardımcı unsur olduğu görülmektedir. Ötekileştirmeye hizmet eden bu türden söylemlerin haklı gerekçelerin ardından yükselmesi gerekliliği de kabulü kolaylaştırmak adına kendini göstermektedir. Bu gerekçelerin başında korkunun geldiği bilinmektedir. Öteki konumlandırmasının ardından gelişen belirsizlik, bilinmezlik, farklılık, tanımsızlık gibi sebepler korkunun sürekli beslenmesine imkân tanımaktadır. Bu sayede ötekileştirilen ‘yabancı’ ile ‘ben’ arasındaki sınır/eşik giderek duvar halini almaktadır. Sınır bina etmek, hudud çizmek; eyleyicinin tahakkümünün beyanı olarak algılanmayı hak etmektedir. Tıpkı Benjamin’in (2002: 260) “pasaj”larında ‘ayna’ karşısında bir araya geldiği ‘yabancı’yı yok sayıp bakışını yine aynadaki kendinde toplayan ‘ben’in narsistçe sergilediği eylemde olduğu gibi her tür ötekileştirme tahakkümünün varlığına işaret etmektedir. Zira “tahakküm, (çoktan delilik, düzensizlik, anormallik ve hastalık olarak tanımladığı) karşı tarafı, kendi başına varolan bir eyleyen, eşit güce sahip açgözlü bir eş, bir karbon kopya, aynadaki bir imge ve bir rakip olarak temsil etmeye can atar” (Bauman, 2003: 224-225).

3. Modern 'Panoptikon'dan Postmodern 'Süper-panoptikon'a

Aydınlanma Çağı'nın demokrasi anlayışı sonucu gelişen 'denetimli serbestlik' uygulaması, özne ve iktidar arasındaki ilişkinin şekillenmesini belirlemiştir. Nitekim Foucault (2000: 300) sürekli takip edildiği düşüncesiyle hareket eden insanın özgürlüğü ile iktidarın durduğu noktaya temas etmektedir. Bentham'dan (1785) devraldığı 'panoptikon' metaforunu modern toplumun disiplin altında tutulma yöntemlerini açıklama aracı olarak kullanan Foucault'ya göre; iktidarın 'belirli' mekânlara sığdırdığı bedenler ve bu bedenlerin eyledikleriyle ilgisi, muktedirliğini sağlamlaştırmaktadır. Bentham'ın 'panoptikon'u iktidara mekanik bir görünmeden gözetleyebilme yetisi kazandırmaktadır. 18. yüzyıl sonlarında hapisane, akıl hastanesi, okul, hastane, yoksul evi gibi 'toplayan' mekânlar için düşündüğü tasarımda Bentham, gözetlenenin ifşa edildiği, gözetleyicinin gizlendiği bir zihniyetin doğuşuna imza atmış; bugünün dünyasına kadar uzanan bu yeni anlayışın mekânsızlıkla tanışmasına da zemin hazırlamıştır.

İktidar her yerde hazır ve nazırdır: Ama bu, her şeyi yenilmez birliğinin çatısı altında kümeleştirme ayrıcalığına sahip olmasından değil, her an, her noktada, daha doğrusu bir noktayla başka bir nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidar her yerdedir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir (Foucault, 2010: 72).

20. yüzyıl başlangıcında zirveye ulaşan Foucault'nun (2000) 'disiplin toplumu'ndaki 'toplayarak gözetleme'nin, yerini Deleuze'ün (1992) 'kontrol toplumu'nda 'dağıtarak denetleme'ye bırakmasıyla kapatmanın gerçekleştiği mekânın niteliğinde değişiklik yaşansa da iktidar, gözetim mekanizması olarak varlığını korumayı sürdürmüştür. Bauman'ın (2016) 'panoptik sonrası' olarak tabir ettiği bu çağın toplumunu ise Mark Poster (1995) 'süper-panoptikon'la tanımlarken; yeni teknolojilerin gelişmesiyle keşfedilen yöntemlerin, egemen yapının yeniden üretilmesine hizmet ettiği görülmektedir. Nitekim denetimi sağlayan yöntemlerin başında gelen "büyük kapatılma genel olarak kapitalist toplumda" uygulanma alanına kavuşmuştur (Foucault, 2011: 106).

Geç kapitalizmin inşa ettiği yeni toplumsal yapıda gözlenen kapatılma, somut mekândan elektronik mekâna geçişle karakterizedir. Bugün artık bedenlerin "ağlara, veri tabanlarına, enformasyon otobanlarına bağlı olduğundan" bahseden Poster (1995: 93), bu ortamların hiçbirinin gözlenmekten kaçmayı olanaklı hale getirecek bir sığınak yahut etrafına direniş sınırı çekilebilecek bir kale sunmamasından

yakınmaktadır. Moderniteye özgü kültürün postmodern dönemde de devam ettirilmesinin toplumu özgürlük değil yeni prangalarla tanıştırdığını düşünen Poster'a göre (1995: 93), bugünün kapatılması 'elektronik dört duvar' arasında ve gönüllülük esaslı çerçevesinde gerçekleşmektedir.

'Panoptikon'un aksine 'süper-panoptikon'da gözetim neredeyse hiç çaba harcamadan gerçekleşmektedir. Foucault'nun (2007: 23) 'kılcal' damarla açıklamaya çalıştığı disiplin toplumuna özgü iktidar yapısının, bugünkü denetim toplumunda daha fazla geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Zira dünyanın her yerini inceden inceye sarıp, eylemleri kapsamlı bir gözetleme söylemine, özel davranışları kamuya açık duyurulara, bireysel girişimleri kolektif dile dönüştüren telefon kabloları ve elektrik devreleri süper-panoptikonun uçları olarak algılanmayı hak etmektedir (Poster, 1995: 87).

"Gözetimin çağdaş versiyonunun en çarpıcı özelliğinin, karşıtları işbirliği yapmaya zorlamayı, ikna etmeyi ve aynı gerçekliğin emrinde birlik içerisinde çalıştırmayı bir şekilde başarması olduğuna" inanan Bauman (2016: 36) eski panoptik tuzağın -yani gözetleyeni hiçbir surette göremeyen gözetlenenin ne zaman izlendiğini bilememesi sebebiyle sürekli takip edildiği duygusuyla boğuşması- bugün yaygın bir uygulama sahasına kavuştuğunu düşünmektedir. Buradan hareketle Bentham (2016) ve Foucault'nun (2000) anlattığı gözetleme kulelerini ihtiyaç olmaktan çıkaracak bir kendi kendini denetleme, kendine beğenilik etmenin genel kabulünden bahsetmek gerekmektedir (Bauman ve Lyon, 2016: 74).

Bauman'ın 'akışkan gözetim'le nitelediği panoptikonun işleyişinin merkezsizliğine değinerek küresel bir hegemonyadan bahseden Didier Bigo, sözlüğünde 'ban-optikon' kavramına yer açmaktadır. Buna göre 'ban-optikon'un faaliyet alanı sanal mekândır; Foucault'nun 'dispositif'inin bu mekânda da karşımıza çıktığı varsayılmaktadır. Foucault tarafından dispositif kavramıyla tabir edilip "yalnızca belli bir ulus-devletten değil; amorf ve birleşmemiş bir küresel güç demetinden dışlanan insan kategorileri yaratarak kimin hoş karşılanıp kimin karşılanmadığını" (Bauman ve Lyon, 2016: 75) gösteren müdahale aygıtlarının; zaman, mekân ve dönem itibarıyla gelişmeye uygun davrandığı düşünüldüğünde, bu çağın gerçeği olarak karşımızda duran sanal mekânla bağı kendini açık etmektedir. Foucault'ya göre (2014: 18) dispositifler; "söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar; bilimsel, felsefi, ahlaki önermelerden oluşan heterojen bütünler; bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemlerdir"

ve “birtakım deneyimler kurup insanları bu deneyimlerin öznesi olarak tanıtarak, onlara kendileriyle ilgili hakikatler dayatır, iktidarın şiddet kullanmadan bedeni kuşatmasını sağlar, onu itaatkâr ve uysal hale getirir.” Bugünün dispoitiflerinin küresel boyuta ulaşan kuşatma ve dayatmalarına bakıldığında, Bigo’nun ‘ban-optikon’dan yardım alarak resmetmeye çalıştığı tablo birden karşımızda belirlemektedir. Nitekim ‘ban’ ekine, yani Agamben tarafından yeniden şekillendirilip Jean Luc Nancy’ye dayanan ‘yasak’ sözcüğüne anlam yüklemeye ortaya çıkan ‘ban-optikon’ kavramının varlık sergileme alanı, ulusüstü yapılanmanın söz konusu olduğu mekânlardır (Bigo, 2008: 32). Yanı sıra Bauman’ın (2017) ‘küreseller - yereller’ ayrımındaki kastını da açıklayabilecek bir kavram olarak ‘ban-optikon’; ‘küresel’in bir parçası olmayan ‘yerel’i, ‘tanınan’ın karşısında konumlanma şansı olmayan ‘bilinmeyen’i kapatarak ayırmakla değil; sınır dışı etmek, serbest dolaşımının önünü kesmek yoluyla dışlamak üzerine yoğunlaşmaktadır.

“Gelecekteki potansiyel davranışları hesabıyla belirli grupları dışlama (profil oluşturma) ve normatif zorunluluklar üreterek dışlanmayanları normalleştirme” (Bigo, 2008: 35) yeteneğine sahip ‘ban-optikon’un hayatların yönetilmesiyle bağlantısı söz konusudur. Nitekim Bigo’ya göre (2008: 35), “iyi vatandaşları rahatlatmak için tasarlanmış bir yakınlık siyaseti ve geri kalanını caydırmak için tasarlanmış sıfır toleransın ötesinde kalabalıkların yönetiminde açık ara en önemli kaynak, ‘ötekilerin’ bilgisidir.”

4. Ötekileştirme Pratiği: Veri Tabanı

Dünya ölçeğinde sermaye birikimi olarak küreselleşme, merkez - çevre kutuplu yapıyı ortadan kaldırmaktan çok derinleştirmekte, periferinin merkeze bağımlılığının devamını sağlayacak gelişmelere hız katmaktadır. Homojen dünya önerisini daha da olanaksızlaştıran küreselleşme, iktidar ve zenginliğin kutuplaşmasına meydan veren mekanizmaları çalıştırmaktadır. Zira uyum söylemi eşliğinde işleyen “bugünkü dünya sistemi (imparatorluk) selefinden daha az değil; daha fazla emperyalisttir” (Amin, 143 :2017).

Bu çağda kazandığı bilişsel sıfatıyla gayri maddi üretimi önceleyen kapitalizmin egemenliği altındaki yeni düzende Castells’in ‘ağlaşmış toplum’una yönelik tanım geliştirilirken, farklı coğrafyaların somut ve biricik hayat şartlarının varlığına sessiz kalınmaktadır. Bilhassa da Hardt ve Negri’nin ‘çokluk’ iddiasını temellendiren çokluğun ve çeşitliliğin demokrasiyi var ettiği fikri ‘belirli şartlar’ı yok saymaktadır. Har-

dt ve Negri'nin sözünü ettiği globalleşme, emperyalizmi yerinden edip merkez ve periferi arasındaki ayrımı ortadan kaldırma misyonuna sahipken “gerçek dünya ise tam tersine, ‘farklılıkları’ vurgulayıp dünya çapında bir apartheid (ayrımcılık) kurma yönünde ilerlemekte”dir (Amin, 2017: 147). Fuchs (2020: 177) makro-sosyolojik terimlerden (toplum, ekonomi, vb.) yardım alınarak ağ toplumu, bilgi toplumu, enformasyon toplumu gibi kategorilerin geliştirilmesinin; çağdaş toplumu zararsız ve pozitif hale getirmek, kapitalizmin ve sınıfsal yapının varlığını reddetmek amacına hizmet ettiğini düşünmektedir. Ona göre sömürünün, krizin, eşitsizliğin ve kapitalizmin var olmaya devam ettiği açıktır.

Fikir, düşünme, konuşma, toplantı gibi bireysel özgürlükler evrensel haklar olmakla birlikte “kapitalist sınıflı toplumun tikelci ve tabakalı karakteri, bu evrensel hakların altını oyar. Eşitsizlikler ve dolayısıyla kamusal alana eşit olmayan erişim yaratır” (Fuchs, 2020: 207). Habermas'ın (1991: 227) kamusal alan merkezinden değerlendirmesinin izinde, mevcut maddi kaynaklara sahip olmayan toplumların kamusal alana katılımlarının sınırsız, sorunsuz olmadığını söylemek gerekmektedir. Nitekim ifade özgürlüğü ve kamuoyunun sınırlandırılması da örgütlenme ve toplanma özgürlüğünün kısıtlanması da ekonomik kaynaklardan uzak kalmanın bir neticesi şeklinde de açığa çıkmaktadır. Habermas, bu sınırların bir sonucu olarak burjuva kamusal alanının sömürgeleştirildiğini ve feodalleştiğini savunmakta; gerçek bir kamusal alan değil, sınıfsal bir politik alandan bahsetmek gerektiğine dikkat çekmektedir (Fuchs, 2020: 207).

Paranın ve enformasyonun küreselleşmesiyle sağlanan yeni tür egemenlik altındaki insanlığa sunulan kamusal alanın temelinde de sınıflı yapının varlığı görmezden gelinmeyecek kadar ortadadır. Zira küresel ağın sardığı dünyanın hükümdarı internet; herkese eşit özgürlük sunmakla değil, “öteki” kabul edilenin daha ‘yerli’ kaldığı bir dünyaya uyanmasını mümkün hale getirmekle mükelleftir. Sınırsız özgürlük vadedip mekânı da zamanı da önemsiz birer mefhum addeden küresel iletişim ağı, dünya nüfusunun çok küçük bir bölümünün lehine işlerken geri kalanını eşğin dışında olma kaderiyle baş başa bırakmaktadır. Nitekim eşik şeklinde tabir ettiğimiz bu hudud, Bauman'a göre (2017: 89) “kalın bir duvardaki ince bir çatlak gibi durmaktadır” ve “bu çatlaktan az (ve giderek daha az) sayıda insan geçiş hakkı” elde etmektedir. Yalnız geçiş hakkını elinde bulunduran az sayıdaki seçilmiş ve tanınmış insan yeni kamusal alana tam katılımında bulunma imkânına kavuşurken, bekçiye takılan dünyanın geri kalanı enformasyon çağı olarak anılan bu dönemde ifade özgürlüğünden, hareket kabiliyetinden ve iletişim hakkından mahrum kalmaktadır.

Hızın ve hareketin öncülüğünde yaşanan küresel enformasyon çağında “zamanı ve mekânı fiilen ortadan kaldıran teknolojiler, mekânı çok kısa sürede soyup yoksullaştırırlar” (Bauman, 2017: 93). Finans kaynakları ulaşım altyapılarının sınırlarını ortadan kaldıran küresel ağ üzerinde hareket ederek “yersiz-yurtsuz” olmayı başarırken, kendi mekânsal sınırlarına hapsolan yerli ekonomi bu mekânsızlaştırılmış güç karşısında yıkıma uğramaktadır. Parada olduğu gibi aynı şekilde insanı da yurtsuzlukla tanıştıran küresel dünyada ‘yerli’ye, yerli kalmayı tercih edene yer yoktur. Zira bütünleşmiş bir küresel dünyaya hâkim gücün derdi, artık gözetim değil denetimi mümkün kılmaktır. Denetimi sağlamaksa gözetimin sınırlarını mekân kısıtından kurtarıp dünya ölçeğine taşımakla gerçekleşmektedir. Modernitenin, gözetimi kolaylaştıran yöntemlerin başında gelen ‘toplamak’ girişimini bugün küresel ölçekte ‘dağıtmak’ fikrine dönüştürerek devam ettirdiğini düşünmek güç değildir. Çünkü bu denetim mekanizmasının sorunsuz işleminin tek yolu karşısında aksiliğe mahal verecek, ayrışıklık edecek, uyumsuz topluluklarla karşılaşmaması olarak görülmektedir. Denetimin hâkim olduğu sistemle uyumlu insan modeli yaratmak da kuşkusuz insanı gözetleniyor olduğu düşüncesinden, duygusundan arındırmakla mümkündür.

Enformasyon teknolojisi paradigmasına göre; bugünün dünyasını yapılandıran unsur enformasyondur. Bu görme biçimi, gerek bireysel gerek kolektif bilinci kuran yapısı sebebiyle insan hayatının uzantısı kabul ettiği enformasyonu ‘ağ toplumu’nun edindiği vasıfta belirleyen konumuna yerleştirmektedir. Enformasyon teknolojilerinin kullanımıyla oluşan sistemin dayanak noktasının ağ kurma mantığı olduğu bilinmektedir. Küresel bir yayılım sağlayan ağ büyüme kaydettikçe, ağın içinde olmak kârlı hale gelirken bu dâhil olma yüksek bir maliyet gerektirmektedir. Dolayısıyla sermaye ile ağın bir parçası olmak arasındaki bağ aşıkârdır. Buradan hareketle tam tersi durumun da söz konusu olduğu düşünüldüğünde, ağın parçası ol(a)mamak da öteki kavramının oluşturulmasından hatırlanan ‘içeri - dışarı’ dikotomisini bir kez daha sahneye çıkarmaktadır. Ağa girmemek cezai yaptırımları da beraberinde getirmekte, yabancı kabul edilen ‘dışarıdaki’ne diğer ihtiyaç duyduğu herhangi bir içeriğe erişim imkânı sunulmamaktadır.

Kökten değişmeci enformasyon teknolojisi paradigması esnekliği överken düzen kurucunun, kural koyucunun yapısında herhangi bir değişiklik gözlenmemesi; küresel sermaye sahiplerinin yeni teknolojileri üretim sahasını da kontrolü altında tuttuğu dikkate değer bir hakikat olarak görülmelidir. Bu itibarla esnekliğin, süresizliğin

ve zamansızlığın baskıyı perdelemek üzere ortaya çıkarılmış özellikler olduğunu düşünmek gerekliliği kendini açık etmektedir. Nitekim “ağlar yalnızca iletişim kurmak için değil, aynı zamanda bir konum elde edebilmek, iletişimden dışlamak için de kurulur” (Castells, 2008:91).

Küresel bir hayat planlaması şeklinde zikretmenin yanlış olmayacağı akışkan gözetim altındaki modern ötesi dünyada Foucault'nun (2011: 116-117) da dediği gibi “tehlikeli makineler vardır: İnsanları elekten” geçirmenin yanında “ayıklama makinesi, ayıkladığı kimse karşısında kördür: Dönüştürme makinesi dönüşümün sınırını bilmez.” Buradaki elek vazifesi üstlenip ‘seçkin’ olandan; lüzumsuz, atık, artık olarak damgalanan ‘düşkün’ü ayıran tehlikeli makine söyleminin veri tabanına da uyarlanabileceğini düşünmek mümkündür. Denetim mekânının elektronik zemine kaymasıyla yeni bir özne yaratma pratiği ortaya çıkmıştır. Veri tabanının söyleminde özne oluşturma süreci panoptikondan farklı çalışmaktadır (Poster, 1995: 93). Bu yönüyle veri tabanı, süper-panoptikon ve ban-optikona uygun bir ortam olarak okunmayı gerekli kılmaktadır. Bu sayede “gözlerden uzak, ‘anormalleri’ hedef alan, yoğun biyometrik teknolojilerin ve paylaşılan veri tabanlarının kullanımıyla kapsamını genişletebilen bir polislik ve gözetlemenin yeniden biçimlendirmesi” gerçekleşmektedir (Bigo, 2008: 35).

Marksist paradigmadan yaklaşıldığında veritabanlarındaki bilgiler, bu teknolojinin ütopyik savunucularının iddia ettiği gibi herkes için eşit derecede erişilebilir değildir; aksine ağırlıklı olarak egemen sınıfın yararına artış göstermektedir (Poster, 1995: 78). Kapitalist sermayenin hâkimiyetindeki bir dünyada işleyen gözetim pratiğinde depolanan bilgilerin de küresel ekonominin dinamiğini koruyacak türden olması beklenmektedir. Keza veri tabanının kayıt altında tuttuğu bilgilerin niteliğine bakıldığında bu beklentinin yerinde olduğu görülmektedir. Veri tabanı elektronik ve dijital biçimiyle uzayda kolaylıkla aktarılabilen, zaman içinde süresiz olarak korunabilmekte, sonsuza kadar varlığını devam ettirebilmektedir (Poster, 1995: 85). Bu yönüyle de bilgiler, yoğun güvenlik önlemleriyle korunan mekânda tam gözetim kurallarının geçerli olduğu panoptikondan farklı bir mantıkla depolanmakta; mekândan kaçışın engellenmesi değil mekâna girişlerin denetlenmesine hizmet etmektedir. Keza veri tabanının; güvenilir birer tüketici olduğuna inanılan ‘küreseller’i kayda değer bulunup, elektronik ortamlarla açıklanan yeni mekândaki her tür girişimlerinin aksiliğe uğramayacak şekilde yürütmesine yardımcı olmakla ilgilendiği bilinmektedir. Buradaki eşik bekçiliğinin ‘seçkin’ ve ‘düşkün’ tespiti şeklinde bir işlemler

ifade ettiğini söylemek mümkündür. Her tür tüketimin parçası olabileceğine inanılan insana, yalnızca veri tabanına dâhil olmak yoluyla, sınırdan azade küresel mekânın bütün dijital odalarının kapıları açılmaktadır. Bu bakımdan veri tabanının temel işlevi, sınırsız tüketim için uygun kriterlere sahip olmayanların korunan mekâna sızmasının önüne geçmektir (Bauman, 2017: 65). Nitekim veri tabanının depoladığı enformasyonla, hakkında bilgileri kayıt altına alınan insanın hareket özgürlüğü arasında paralellik vardır. Bauman'ın (2017: 65) da vurguladığı üzere bu yönüyle “veri tabanı bir ayıklama, ayırma ve dışlama aracıdır.”

Sonuç olarak veri tabanını; Simmel'da (2009: 153) ‘yok’ hükmünde bulunup, Buber'ın (1958: 6) ‘ben-o’ ilişkisinde görünürlük kazanarak, modernitede gördüğü ‘atık’ muamesiyle ‘iskartaya çıkan’ yabancıların bu kez de ‘küresel - yerel’ ayırımına uğraması adına yükselen bir tür postmodern ‘duvar’ olarak resmetmek mümkündür.

Küreselleri eleğin üzerinde tutar ve yerelleri temizler. Veri tabanı, yurtsuz sibermekâna kabul ettiği belli insanların nereye giderlerse gitsinler kendilerini evlerinde hissetmelerini, vardıkları her yerde sıcak karşılanmalarını sağlar; diğerlerini ise pasaport ve transit vize-lerden yoksun bırakır ve sibermekân sakinleri için ayrılan yerlerde gezinmelerini engeller. Fakat, bu ikinci etki; birincinin yan etkisi ve tamamlayıcısıdır. Panoptikon'un aksine veritabanı, insanları yerlerine çivileyen bir pranga değil, hareketlilik sağlayan bir araçtır (Bauman, 2017: 65-66).

Sonuç

Modern Batı'yı var eden mekanizmalardan biri olarak ‘ötekileştirme’nin, yeni yöntem ve tekniklerle postmodern çağda da işlemeye devam ettiği görülmektedir. Dünün ‘merkez-çevre’ ile açıklanan dünya düzeni, bugünün dijital mekânında küresel-yerel ayırımıyla yeniden kurulmaktadır. Küresel sermayenin işgal ettiği ‘merkez’ artık merkezsizleşip bir tür imparatorluğa dönüşürken dünyanın geri kalanı hayatlarını bir kez daha Batı hükümdarlığına emanet etmek durumunda kalmaktadır. Nitekim imparator sıfatıyla nitelenebilecek kadar dünyaya egemen bir yapının inşasında ekonomik, politik ve kültürel süreçler birlikte işlerken; modern zor kullanma yöntemi yerini postmodern rıza almaya bırakmaktadır.

Eşitsiz bir dünyanın son bulacağı, sınırların kaldırılıp duvarların yıkılacağı, bütünleştirici bir serbestiyetin var olacağı şeklinde vaatleri zırh edinen küreselleşmenin; sonuç olarak hududları daha da yükselttiği, sınıflı yapıyı ortadan kaldırmadığı, em-

peryalizmin yüzünü gizleyerek sömürüyü derinleştirmesine imkân hazırladığı, zenginlerin daha zengin yoksulların daha yoksul olmasını normalleştirdiği bilinen bir gerçektir. Bu normalleşmeyi getiren unsurların başında kuşkusuz içinde yaşadığımız çağda enformasyonun temel belirleyen konumuna yerleştirilmesinin geldiğini düşünmek mümkündür. Nitekim bugün dünya, modern kent mekânının üzerine araçsal aklın kullanılmasıyla inşa edilen yeni, yapay bir postmodern sibermekan gerçeği ile karşı karşıyadır. Teknoloji mimarlığında kurulan bu yeni yapının dayanak noktası ağ kurma mantığıdır. Küresel bir yayılım sağlayan ağ büyüme kaydettikçe, ağın içinde olmak kârlı hale gelirken bu dâhil olma yüksek bir maliyet gerektirmektedir. Dolayısıyla sermaye ile ağın bir parçası olmak arasındaki bağ aşıkârdır. Buradan hareketle tam tersi durumun da söz konusu olduğu düşünüldüğünde, ağın parçası ol(a) mamak da 'öteki' kavramının yaratılmasından hatırlanan 'içeri - dışarı' dikotomisini bir kez daha sahneye çıkarmaktadır.

Sibernetik; zamandan ve mekândan muaf bir yapı olmanın sağladığı lüksle, bir "demir kafes" gibi korunan mekân üzerinde denetimi sağlayan 'panoptikon'u tahtından etmiş; imkân olarak sunduğu hareketlilik sayesinde denetimin hem boyutlarını artırmış hem de gözetimi maskeleymiştir. Bu örtülü denetim bir tür ayıklama, dışlama işlevi görmektedir. Nitekim 'yerel'e sıkı sıkı tutunmak demek; "tutunamayan" yaftasına uğrayarak sistem dışı kalmanın yanında sibermekâna kabul edilmemek demektir ve bugünün dünyasında 'yaşamıyor olmak' anlamına gelmektedir.

Geç kapitalizmin inşa ettiği yeni toplumsal yapıda gözlenen kapatılma, somut mekândan elektronik mekâna geçişle karakterizedir. Yaşanan bu mekânsal değişim, 'muktedir olanın çoğunluğu gözetleyerek disipline etmesi'ni açıklayan 'panoptikon'un tacını 'merkezsizleşmiş iktidarın çoğunluğu denetlenmeye gönüllü hale getirmesi'ni ifadelendiren 'süper-panoptikon'a bırakması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Sibermekânın ayıklama ve dışlama aracı olarak veri tabanındaki bilgiler, bir tür eşikbekçiliği işletilmesi sonucunda mekâna kimlerin alınıp kimlerin dışlanacağına karar verilmesi adına kaydedilmektedir. Bu kayıtlar, modernitenin öncülüğünde yürüyen eşitsizliğin küresel ölçekte sürdürülmesini sağlamaya yöneliktir. Sibernetik ortamda yaşanan gözetimin çağdaş versiyonu olarak 'ban-panoptikon' adı verilen yeni bir kavram türemekte, bu kavramın açıklık getirdiği denetim biçimi yoluyla 'biz-onlar' dünyasını besleyen eşitsizlik 'küresel-yerel' formunda yeniden yükseltilmektedir. Keza panoptikon mekândan dışarı çıkmayı imkânsızlaştıma yolu olarak kullanılırken, ban-panoptikon mekâna girişleri engelleme adına denetim gerçek-

leştirilmektedir. Enformasyon çağı olarak anılan bu dönemde yalnız geçiş hakkını elinde bulunduran az sayıdaki 'seçkin' yeni kamusal alana tam katılımında bulunma imkânına kavuşurken, bekçiye takılan dũnyanın 'dũřkũn' olma kaderiyle baş başa bırakılan kesimi ifade özgũrlũğũnden, hareket kabiliyetinden, iletişim hakkından mahrum kalmaktadır.

KAYNAKÇA

Amin, S. (1999). *Kapitalizmin Hayaleti/Günümüz Entelektüel Modalarının Bir Eleştirisi*. Çev. Cengiz Algan. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Amin, S. (2017). *Modernite, Demokrasi ve Din/Kültüralizmlerin Eleştirisi*. Çev. Fikret Başkaya vd.). İstanbul: Yordam Kitap.

Bauman Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. & David Lyon. (2016). *Akışkan Gözetim*. Çev. Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2017). *Küreselleşme/Toplumsal Sonuçları*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. Çev. Ahmet Cemal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bentham, J., P. Pease-Watkin and S. Werret (2016). *Panoptikon/Gözün İktidarı*. Çev. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan. İstanbul: Su Yayınları.

Bigo, D. (2008). "Globalized (in) security/The field and the ban-opticon", Edt. Didier Bigo and Anastassia Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty/Illiberal practices of liberal regimes after 9/11*, pp. 10-48, Oxon and New York: Routledge.

Buber, M. (1958). *I and Thou*. Trans. Roland Gregor Smith. New York: Charles Scribner's Sons.

Buber, M. (2003). *Ben ve Sen*. Çev. İnci Palsay. Ankara: Kitabiyat Yayınları.

Castells, M. (2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Birinci Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi*. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Deleuze, G. (1992). "Postscript on the Societies of Control", *October 59* (Winter, 1992): 3-7.

- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın Gözü*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2010). *Cinselliğin Tarihi*. Çev. H. Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma*. Çev. Işık Ergüden&Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. Çev. Işık Ergüden&Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fuchs, C. (2020). *Communication and Capitalism: A Critical Theory*. London: University of Westminster Press.
- Habermas, J. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Trans. Thomas Burger. Cambridge: The MIT Press.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*. Çev. Sungur Savran. İstanbul: Metis Yayınları.
- McLuhan, M. (2001). *Global Köy*. Çev. Bahar Öcal Düzgören. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Negri, A. (2006). *İmparatorluktaki Hareketler/Geçişler ve Görünümler*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Oran, B. (2000). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Poster, M. (1995). "Databases as Discourse, or Electronic Interpellations". In *The second media age*: 78-94. Cambridge: Polity Press.
- Ritzer, G. (2011). *Globalization/A Basic Text*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Robertson, R. "Glokalleşme: Zaman-Mekân ve Homojenlik-Heterojenlik", *Kaygı*, 2011/17: 185-203.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.